П'єса на дві частини

ДІЙОВІ ОСОБИ

Мама.

Тато.

Сергій, син

О л я — учні десятого класу.

В і т ь к а

Бабуся.

Клавдія Миколаївна — директор школи.

А також:

Голоси учнів.

Голос Ніни Платонівни, класного керівника Сергія.

Наші дні.

ДІЯ ПЕРША

Вітальня майже нової квартири. Праворуч — стінка. Ліворуч, коло дивана, — довгий низенький столик, що тепер у багатьох сім'ях править і за стіл обідній, не кажучи вже про чайний. Два крісла

Не обійтись без телевізора. Само собою, торшер. Ліворуч — двері у кімнату батьків, прямо — двері у кімнату Сергія, двері праворуч ведуть до передпокою, кухні і т. д.

З кімнати Сергія линуть по квартирі звуки біту. На те й магнітофон.

На дивані Бабуся читає газету. Д

звонить телефон.

Бабуся (бере трубку). Алло! Здрас... Удома. Зараз. (Оскільки слабкий закличний звук її крізь звукові хвилі все одно не проб'ється, підводиться й прочиняє двері в кімнату онука, відпрацьованими жестами показує — його до телефону.)

Магнітофон одразу вмовкає.

З кімнати вибігає Сергій, хапає трубку.

Сергій. Алло! (Пауза.) Ага. (Задоволений почутим або й просто радий голосу співрозмовника. Але будемо більш точними — співрозмовниці.) Зараз? Так. Де? Гаразд. Звичайно, буду. (Обертається до Бабусі спиною, цмокає губами коло самої мембрани, надсилаючи телефонний поцілунок. У відповідь, певно, чує те саме, бо знов усміхається.) Все. Біжу. Щасливо! (Кидається до своєї кімнати.)

З дверей праворуч з'являється Мама. На ній фартух.

Мама. Уже біжиш?

Сергій (вільно й розкуто). Звідки ти знаєш?

Мама. Ну, раз музику вимкнув, значить уже біжиш. Уроки на завтра зробив?

С е р г і й. Ну ма-ам...

Мама. Цілісінький же день магнітофон не вгавав.

С е р г і й. Ну ма-ам...

Мама. Поїси?

С е р г і й. Ні, я не голодний. Мам, дай карбованця. На кіно

Мама. Держи. (Дістає із сумочки.)

Сергій. Дякую. (Цілує матір.)

Мама. Хоч пізно не приходь. Ключ узяв?

Сергій. Ага. (Заходить до своєї кімнати. Тут таки виходить у вітальню.)

Мама повертається на кухню. З дверей ліворуч з'являється Тато.

Тато. Що, йдеш?

Сергій. Ага.

Т а т о. А уроки?

Сергій. Ну та-ат...

Тато. Що? Що "та-ат"? Цілий день музика не вмовкала!

Сергій. Нам на завтра мало зовсім.

Тато махає рукою і прямує знов до своєї кімнати, тим паче, що фінал розмови був йому відомий з самого початку. Незважаючи на давні і, як здається Татові, принципові розбіжності у поглядах стосовно навчання, він із своїм дитям теж у контакті, скажемо більше: батько навіть пишається сином, вважаючи, що син у сім'ї, а надто єдиний, — це вже говорить само за себе. Проте останнє не перешкоджає Татові починати довгі суперечки на тему виховання. Справедливості ради зазначимо, що гору завжди бере Мама.

С е р г і й. О, тату, дай карбованця. На кіно.

Тато (дістає з кишені). Тримай. (Підкидає в повітря металевий карбованець.)

Сергій (ловить гроші). Щасливо, тат!

Тато (вже із своєї кімнати). Та приходь додому, як усі нормальні люди, а не серед ночі.

Двері за ним зачиняються.

Бабуся (посміхається). Що, й з мене карбованця?

Чи варто й говорити про стосунки Бабусі й Сергія.

Сергій. Не, поки вистачить. У мене ще твій учорашній зберігся. Ну, бувай, ба!

Бабуся. Привіт! (По-молодецьки робить ручкою.)

Сергій вибігає. Грюкають за ним вхідні двері. Одразу, мов за командою, у вітальню заходять батьки. Мама витирає руки рушником. Тато на ходу знімає окуляри.

Тато. Пішов?

Б а б у с я. Як бачиш.

Мама. Хтось йому подзвонив. Оля, мабуть. Чи Вітька.

Тато. Знову! Коли він уроки вчить — не доберу.

Бабуся. Встигне ще і навчитись, і напрацюватись.

Т а т о (до Бабусі). Твоя позиція мені давно відома. Що б він не зробив — усе добре.

Бабуся. Ну, так уже!.. Але от цікаво — як швидко батьки забувають свої молоді роки. Ти, пригадую, теж над книжками занадто не засиджувався.

Тато. Порівняла! Я в його роки про шматок хліба для сім'ї думав.

Бабуся (сумно). Так, це правда... Однак міг би бути й терпимішим до сина.

Т а т о. Ти ще скажи, що я взагалі тиран, тримаю його в шорах, шмагаю канчуком...

Бабуся. Ну-ну-ну, Колю! Чого це ти?

Тато. Просто не можу дивитись, коли хтось байдикує. Я в його роки...

М а м а. Ну навіщо порівнювати? Ми всі знаємо, що ти робив у його роки, але ж ті роки і ті часи давно минули. На щастя. Чим тільки не можемо ми дорікнути своїм дітям! І живеться їм легше, і веселіше, і безтурботніше... І чудово! Адже так і має бути. І твій батько теж, певно, не завжди був тобою задоволений.

Тато. Мій батько був задоволений мною завжди, тому що мені було п'ять років, коли він пішов на війну.

Бабуся (задумчиво). Та-ак...

Мама. Ну, пробач, Микольцю. (Підходить до нього, обіймає.) Але якби він був живий, певно, не завжди мав би від тебе самі тільки радощі.

Т а т о. У кожному разі, свої обов'язки перед матір'ю, перед сестрами і сім'єю я завжди виконував свято.

М а м а. І він іще виконає.

Т а т о. А в нього поки що тільки один обов'язок — учишся, але я не помічаю великого запалу.

Мама. Тебе послухай — можна подумати, що син у нас найостанніший двієчник.

Бабуся. От-от.

М а м а. А між тим він один із кращих учнів у класі.

Тато. Але ж може бути кращим. Йому це нічого не варто. Він — здібна людина. Усі його хороші оцінки — це те, що він слухає на уроках. Удома він в книжку і не зазирне.

М а м а. От і добре. Ти хочеш, щоб він з ранку до ночі зубрив? Як у якійсь царській гімназії.

Т а т о. Ти мені ще аполітичність приший. Упадання перед царським режимом.

Мама (сміється). Просто ти в нас дійсно трошки старорежимненький. Ну трішечки-трішечки. Ну крапельку-крапельку не сучаасненький. (Обіймає його.) Ну погодься.

Тато. Гаразд. Я не зовсім сучасний, тому що мені не байдуже, що виросте з мого сина. І я не збираюся стати схожим на батьків, котрим плювати на те, що роблять їхні діти. Так, вони зараз аж надто самостійні — чинять що хочуть, роз'їжджають на чиїхось машинах, ходять у бари і в кабаки, тобто ресторани, вештаються десь ночами, а сучасні батьки споглядають усе це із замилуванням. Але це не заважас їм жахатись, коли діти перетворюються на дармоїдів і покидьків.

Мама (піддражнюючи його). Та-та-та-та-та-та-та.

Т а т о. І покинь розмовляти зі мною, як із дитиною.

Мама. Ніхто з тобою так і не розмовляє. Просто ти чомусь не в настрої...

Т а т о. Я якраз у настрої. У мене чудовий, прекрасний, незрівнянний настрій, але, коли я замислююсь над тим, у що виллються Сергію його лінощі, його змарнований час, мене проймас жах.

Мама (жартома). Бр-р-р-р!

Т а т о. Ні, з тобою неможливо розмовляти. Ви всі настроєні проти мене.

Бабуся. Змова в імператорському палаці.

Тато. Так, змова. Камарилья. Мафія. Ви всі мрієте про той день, коли я перестану втручатись у сімейні справи і кожен буде робити, що йому тільки заманеться.

Б а б у с я. І що ж, по-твоєму, робитиму я?

Т а т о. Я не знаю, що робитимеш ти, але тс, що він (показує на кімнату Сергія) не робитиме нічого — я не сумніваюсь. Як і тепер. А ти його знову захищатимеш.

Б а б у с я. То що ж тоді зміниться?

Тато (спантеличено). Так... Справді.

М а м а. От бачиш. Отже, ні про що таке ми не мріємо. Нехай усе лишається як було. І потім — адже хлопчик не винен, що він здібний. Ти маєш радіти, що в тебе такий син. А ти все бурчиш. У школі ним задоволені.

Тато. Аби ж вони знали, як він готується до їхніх уроків.

Мама. Яка тобі різниця! А їм? Знає — значить, знає. Хай він хоч уві сні вчить. Хоч у тролейбусі. Одному потрібен день, щоб вивчити теорему, а він прочитає два рази і вже знає.

Т а т о. То нехай він розвиває свої здібності. Нехай читає дві теореми, три... Таж він міг би бути круглим відмінником!

Мама. Міг би.

Тато. От бачиш!

Мама. Бачу. Але, Колю, слово честі, не гніви ти Бога. У тебе хороший син. Розумний, веселий, добрий, у нього хороші друзі.

Тато (іронічно). Особливо Вітька.

М а м а. А що Вітька? Звичайний хлопець. Справедливий, усі його поважають.

Тато (тим же тоном). Добре вчиться.

Мама. Так, можливо, вчиться він не досить сумлінно.

Т а т о. Не досить!

Мама. Але хіба це головне? Нехай про його оцінки думають його батьки. Сергій Вітьку любить, і, перш за все, мені здається — він хороший друг. А справжні друзі, ти сам знаєш, трапляються в житті не часто. Я досі згадую той жахливий випадок у Гідропарку, коли до них причепилася шпана, і якби не Вітька... Боже мій! Та я безмежно вдячна цьому хлопчику!

Тато. Подумаєш! Він уміє битися, а Серьожа — ні. Ото й усього. Кожний на його місці...

Мама. Подумай, що ти кажеш. Який кожний? Про це знімають фільми, пишуть книги. Кращі друзі кидають один одного в подібних ситуаціях і тікають щодуху, рятуючи власну шкуру. Йому ж руку порізали, весь рукав у крові. Коли Сергій привів його додому, я думала, що знепритомнію. Добре, що Бабуся була колись медсестрою.

Бабуся киває.

І потім... Адже Серьожа у тій ситуації виявив себе, як я зрозуміла, не з кращого боку.

Тато. Просто у нього відраза до насильства.

М а м а. Ця теза давно застаріла. Хамству слід чинити опір, а не читати проповіді. І тут годиться будь-який спосіб. До речі, з цього приводу існує і цілком офіційна постанова.

Т а т о. Ну гаразд, гаразд. Я згоден. Я з усім згоден. Я, як і завжди, у своїй постійній ролі — у ролі угодовця. Нехай чинить, що хоче, дружить, із ким вважає за потрібне, — я йому більше не скажу ані слова. Ти хочеш виховувати його сама — будь ласка.

М а м а. Ну чому сама? Він тебе любить, поважає. Я лише прошу тебе — будь до нього м'якшим.

Тато. Гаразд, буду до нього м'якшим. Що іще?

М а м а. А ще — не сердься даремно.

Т а т о. Та я й не серджусь. Можливо, ти й права.

М а м а. Ну звичайно! Будь-які батьки були б задоволені таким сином.

Лунає вхідний дзвоник.

Це, напевно, він. (Іде в передпокій.)

З Мамою виходить Бабуся.

Тато (зиркає на годинник. Услід). Аякже! Так він тобі і прийде о дев'ятій годині.

З передпокою чути вигуки радості, розчулення, захвату.

Усе, як завжди, коли стрічаються дві жінки, котрі давно не бачились.

Голос Мами. Заходьте, заходьте! Боже мій! Колю, поглянь, хто до нас завітав!

Тато зітхає, підводиться, усміхається залі і так, із застиглою посмішкою, обертається до дверей. Він іще не здогадується, хто ця несподівана гостя, але, певна річ, усмішка не завадить. На порозі кімнати з'являються Клавдія Миколаївна і Мама.

Тато. Клавдіє Миколаївно! Хто б міг подумати! Яким щасливим вітром?

Клавдія Миколаївна. Здрастуйте, Миколо Олексійовичу.

Одразу видно, що Клавдія Миколаївна — ділова жінка. Погляд твердий і спокійний, трохи владний, набутий багаторічною директорською практикою і діловими зустрічами. Тримається з гідністю, але досить просто. Дивиться у вічі співрозмовнику. Першою і без манірності подає руку.

Мама (гукає на кухню). Мамо, поставте, прошу, чайник. Тато. Який чайник! Який чайник! (Одкриває бар, дістає коньяк.)

Клавдія Миколаївна. Ні-ні, Миколо Олексійовичу! Прошу! Тільки без цього!

Тато. Ну... (Ставить пляшку назад.) А може, винця?

Клавдія Миколаївна. Ні-ні, прошу вас.

Тато. Якщо ви наполягаєте...

М а м а. Ви з роботи, Клавдіє Миколаївно?

Клавдія М и к о л а ї в н а. Ні.

Тато. Яка ж у директора школи може бути робота о дев'ятій вечора?

Клавдія Миколаївна. А уявіть собі, іноді затримуємось дотемна. (З усмішкою.) Сидимо, сперечаємось, вирішуємо, лаємося. У нас теж своє виробництво. Свої цифри, звіти, доповідні. І з нас питають. Ще й як.

Мама. Уявляю собі!

Тато. Та-ак, тут один у сім'ї і то губишся, а у вас...

Клавдія Миколаївна. Сімсот двадцять чотири...

Тато. Ай-я-яй!

Клавдія Миколаївна. Сімсот двадцять чотири, і кожен не схожий на іншого. Кожен — індивідуальність.

Мама. Ото б уже не хотіла я опинитись на вашому місці.

Клавдія Миколаївна. Так, заздрити нема чому. Спокійною нашу роботу не назвеш. Але нічого — трудимося, виховуємо, напучуємо, прищеплюємо... Важко, ой як важко. Часом повертаєшся додому — ноги не слухаються, голова тріщить, серце калатає... А що вдієш? Усі йдуть до тебе. Кожного вислухай, кожному порадь; вічно про когось думаєш, щось вирішуєш, радиш, жалієш, утішаєш... А батьки? І для кожного

слово знайти. А вчителі? І у всіх свої проблеми — адже так просто до тебе в кабінет не заходять. А колектив складний... Хороший, хороший — не зрозумійте мене неправильно, але ж справу маєш із людьми...

Тато. Авжеж.

Клавдія Миколаївна. А школа на видноті. З райкому дзвонять, у міськкомі вимагають, із ЦК комсомолу цікавляться. То конференція, то засідання! Часом думаєш: "Господи, навіщо все це мені? Кинути б, знайти що-небудь спокійніше". Так ні. Та й не можу вже без неї. От. (Розглядається.) А це ваша нова квартира?

Мама. Так, майже нова. Вже півтора року.

Клавдія Миколаївна. Ну, півтора року — це не час. (Усміхається.) Ще, здається, зовсім недавно, у першому класі, Серьожа звав мене "тьотя вчителька". А тепер такий хлопець — я йому по плече. Смішний він був. Маленький, білявенький, якийсь безпорадний. Гарна квартира. Коридор великий...

Тато. Так, гріх жалітися.

Заходить Бабуся з чайним сервізом, усяким кондитерським дріб'язком на таці.

Бабуся. Добридень!

Клавдія Миколаївна. Здрастуйте, здрастуйте, але, слово честі, не варто клопотатись. Я на хвилинку забігла. Вдома давно ждуть. Зараз усією сім'єю будемо вечеряти. А я до вас у справі.

Тато. Ви, певно, стосовно пароплава? Так усе вже домовлено, як я вам обіцяв.

Клавдія Миколаївна. Уявіть собі — ні. До випускного вечора ще далеко, та і я знаю, що ви — людина слова. Тож із цього приводу я спокійна.

Тато (насторожено). Може, Сергій...

Клавдія Миколаївна. Не хвилюйтесь, із Сергієм теж усе гаразд. Ми ним задоволені. (Значуще.) Навіть дуже. Він тут ні до чого. Тобто мова, звичайно, піде про нього, але в дещо несподіваному для вас аспекті. (Дістає із сумочки сигарети, запальничку.) Я закурю, ви не проти?

Тато. Будь ласка. (Присуває попиьничку.)

Клавдія Миколаївна (закурює). Та-ак... Не знаю навіть... Почну здалеку. Ви уявляєте, хоч як добре ведеться робота у школі, хоч як чудово налагоджено учбовий процес, хоч як кваліфіковано провадяться уроки чи поставлена виховна робота, а все вимірюється конкретними результатами. Спрощено кажучи, якщо школа випускає хороших учнів, то й школа хороша. Звичайно, справа не тільки в оцінках наших вихованців, але оцінки здебільшого стають тим зримим фактором, за яким судять про якість нашої діяльності. (Затягується, випускає дим.) Тепер уявімо собі, що школа хороша, вчителі чудові, працює інтернаціональний клуб, свій оркестр, фотогурток, влаштовуються вечори, але жодного випускника, котрий учився б на відмінно. Хороших учнів кілька, а медалістів — жодного. Отже, напрошується висновок: що ж це за школа? І чи все в ній так прекрасно, як нам уявлялось? Отож-бо й воно! Тепер — ближче до діла. Минулого року в нас не було жодного медаліста. У нинішньому намічалося дві кандидатури. Алик Соловйов місяць тому потрапляє у міліцію, — ви, певно, про це чули, зв'язався з якоюсь компанією, і, звісно, п'ять із поведінки йому після цього не поставиш. Школа зосталась без медалі. А Олена Калениченко два тижні тому раптом, за півтора місяця до випускних іспитів, їде з батьками за кордон. У неї батько — військовий. Тато з мамою приїздили сюди у відпустку і вирішили забрати дівчинку з собою. Вже як я їх просила, що я їм тільки не говорила — все даремно. "Тут,— кажуть,— дівчинка без

нагляду, їй самій важко. Нехай живе з нами". Там, скоріш за все, вплутане іще щось, чого ми не знаємо. Та і я, чесно кажучи, навряд чи залишила б сімнадцятирічну дочку, хоч би якою золотою вона була, саму в квартирі. Але це вже не важливо. Важливо те, що школа зосталась і без другої медалі. Виховували-виховували дівчинку, вчили її, вкладали душу, і на тобі — подаруночок колегам, що працюють за кордоном. А дівчинка чудова...

Мама. Так, я її пам'ятаю.

Клавдія Миколаївна. Гарненька, нічого дивного, що... Ну, гаразд, не будемо. Що ж робити? Другий рік школа без медаліста — це вже серйозно. І от ми зібрались, подумали, зважили, я, певна річ, порадилась із класним керівником, Ніною Платонівною, і вирішили, — бачите, я з вами цілком відверта, — що кандидатура Сергія нас цілком влаштовує.

Тато. Сергія? Тобто?..

Мама (не ймучи віри). Кандидатура як медаліста?

Клавдія Миколаївна (спокійно). Так. А що? Він хлопець хороший. За восьмий клас самі п'ятірки. Кінчив із грамотою. За його поведінку нам хвилюватись нема чого. В міліцію він не попаде.

Тато. Сподіваюсь.

Клавдія Миколаївна. Ну-ну, не наговорюйте на свого сина. Батьків ми знаємо тільки з кращого боку. Сім'я у вас правильна. Можна сказати, взірцева. Ви свого часу багато нам допомогли. Як бачите, ми все врахували.

Тато. Так, але Сергій...

Мама за спиною Клавдії Миколаївни махає на нього обома руками.

"Мовчи ти, хто тебе питає!"

Клавдія Миколаївна. Розумію ваші сумніви і ще більше ціню вас за скромність. Можливо, за якимись більш високими, найвищими стандартами Сергій... ну, не зовсім заслуговує, — ви це, певно, хотіли сказати? Так, ми знаємо, що він хлопчина лінькуватий, не завадило б йому трохи серйозності, посидючості. Але, з другого боку, — де, я вас питаю, знайдете ви ідеального учня? Немає таких, я вас цілком авторитетно запевняю. Є учні хороші, так. От Гена Колісник чи Галя Чсрних — старанна, вдумлива. Але не більше. А ідеальних, щоб за всіма, так би мовити, параметрами... Тож хай сумління ваше буде спокійним.

Т а т о. Це так несподівано.

Клавдія Миколаївна. Певно, несподівано, а отже — тим приємніше.

Т а т о. І ви гадаєте, це реально?

Клавдія Миколаївна. Цілком.

Мама. Колю, якщо Клавдія Миколаївна каже, значить, знає.

Клавдія Миколаївна. Звичайно, я відповідаю за свої слова. Але! Є одне маленьке "але".

Т а т о. От бачите.

Знову Мамин жест: "Хто тебе за язика тягне?"

Клавдія Миколаївна. Бачимо. Тому й говоримо. Сергію неодмінно треба підтягнутись. Часу обмаль, звісно, але все в його руках. І, що більш важливо, — у ваших руках. Так, ми його підстрахуємо, але й ви маєте взяти сина під контроль.

Мама. Звичайно, Клавдіє Миколаївно.

Клавдія Миколаївна. До речі, де він зараз?

Т а т о. Не знаю.

Мама (швидко). Мабуть, у кіно. Він...

Клавдія Миколаївна. Ну, ні. Так не можна. "Не знаю", "мабуть" — ці слова стосовно Сергія ви повинні виключити.

Мама. Так-так.

Клавдія Миколаївна. Облік і контроль. Ви повинні все знати і все контролювати. Мама. Правильно.

Клавдія Миколаївна. Посадіть його за підручники. Візьміть репетитора, а то й двох. З математики — це йому точно потрібно, і... напевне, з мови?

Мама. Звичайно.

Клавдія Миколаївна. А решту предметів він, сподіваюсь, подужає сам. І от іще. Сергій дружить з Олею. Вони багато часу проводять разом. Мабуть, ці зустрічі слід якось обмежити. І Вітя! Я нічого не маю проти Віті, але зрозумійте мене... Він може не так на Серьожу вплинути. Середній учень, потім у нього батько... Розумієте, про що я кажу... І цс теж на ньому, певно, позначається. Я, природно, не нав'язую вам своїх думок...

М а м а. Ну що ви, Клавдіє Миколаївно!

Клавдія Миколаївна. Я говорю як давній друг сім'ї.

Мама. Звичайно, ми так і розуміємо. Спасибі вам велике.

Клавдія М и к о л а ї в н а. Ну що ви, не варто. Піклуватися про учнів — наш обов'язок. Адже нам не байдуже, що вони роблять, з ким вони дружать. Нам не байдуже. А надто такі учні, як Сергій. (Усміхається.) Ну, забалакалась. Удома ждуть. Лають, напевне: "Куди мати поділась?"

М а м а. А може, все ж чайку?

Клавдія Миколаївна. Спасибі. Чайок ми вип'ємо після випускних екзаменів. І не тільки чайок. А, от іще, — адже Сергій про нашу розмову не повинен знати.

Тато. Розумію.

М а м а. Як можна!

Клавдія Миколаївна. От і чудово! Настройте його непомітненько. А потім і сам втягнеться. До побачення!

Батьки проводжають директора. З передпокою ще чути: "До побачення", "Усього найкращого!", "Заходьте!". Клавдія Миколаївна пішла. Тут же з'являються Мама з Татом.

Мама. Ну, що ти на це скажеш? Тато. Та-ак, дивно.

Мама. Що дивно? Людина ж тобі все пояснила.

Тато. Якийсь у всьому цьому не той присмак.

Мама. Знову сумніви! Коли ти вже навчишся тверезо дивитися на речі. "Присмак не той!" Ти що, борщ їси? Тисячі дітей у всьому Радянському Союзі мріють отримати медаль, поступити в інститут.

Перед твоїм сином відкриваються реальні можливості, а ти збираєшся занапастити його майбутнє?

Тато. Але ж ти щойно казала мені зовсім інше.

Мама. Яка різниця, що я тобі казала. (До Бабусі.) А ви що скажете, мамо?

Бабуся. Що я скажу? Вам видніше.

Мама. Правильно. (До Тата.) Чуєш? Ти хоч матір свою послухай. Хіба вона не хотіла б тобі медалі. А ти...

Т а т о. Та хіба я проти? Нехай одержує, якщо заслужить.

Мама. Заслужить! Можеш бути спокійним. (Бере записник, гортає його.) Так, треба подзвонити Петренкам і взнати телефон математика, він минулого року готував Антошу. Кажуть, чудовий репетитор. А з мови вже ти потурбуйся. Не можу ж я всім піклуватися.

Тато. Гаразд, гаразд.

Мама. Ага, ось (Знімає трубку.)

Стукають вхідні двері. Заходить Сергій.

Сергій. Привіт!

Мама. Сергійку! Де ти був?

С е р г і й. У кіно ходив. А хіба що?

Т а т о. З ким?

Сергій (дещо здивовано). З Олею. А в чому справа?

М а м а. Ні в чому, ні в чому. А ти уроки приготував?

Сергій. А-а. Звичайно.

Тато. Ану, покажи зошити.

Сергій. Які зошити?

Т а т о. З завданнями твоїми. З рівняннями, із вправами, з формулами.

С е р г і й. Та що це з вами? Ба, дай пожувати що-небудь.

Т а т о. Як ти з батьками розмовляєш?! З нами все гарззд, а от із тобою — сумніваюсь. Ти уроки приготував чи ні, я в тебе питаю?

Сергій. Приготував! (Іде до своєї кімнати.)

Зразу ж звідти лунають звуки біту.

Тато (прочиняє двері в синову кімнату. Кричить). Припини негайно!

Музика уривається. Виходить Сергій.

С е р г і й. Та що з вами таке, поясніть доладно. Що трапилося?

Мама (до Тата, заспокійливо). Колю! (До сина.) Нічого, синку. Просто тато вважає, що ти мало сидиш за підручниками. Можливо, він і має рацію. 1 ще — ми вирішили взяти тобі вчителів, ну, репетиторів — з математики і з мови. Адже в тебе письмові іспити.

Сергій (чимдалі дужче дивується). А це навіщо?

Тато. Навіщо — це нам краще знати.

Мама (тим же тоном). Колю! (До сина.) Бо в нас є побоювання щодо цих предметів. А нам же хочеться, щоб ти отримав гарний атестат. Ти справді мало вчишся.

З'являється Бабуся з тацею. На ній тарілки, чашка. Іде в Сергієву кімнату.

Тато (до Бабусі). І перестань, прошу тебе, носити їжу йому в кімнату. Нехай їсть у їдальні чи на кухні. Окрему кімнату дано йому для того, щоб він у ній вчився. (М'яко бере Бабусю за плечі, повертає й направляє назад.)

Сергій. Ні-чого не розумію!

Гасне світло.

Голос О л і. Ой, Серьожко, перестань. Перестань зараз же!

Голос Сергія. Іще чого!

Голос Олі. Кому я сказала!

Вмикається світло. У вітальні Сергієвої квартири сидить у кріслі за столиком О л я. Ззаду схилився над нею Сергій. Цілуються.

На столику розкриті книжки, зошити.

О л я (вивільнюється). Ну, все. Досить!

С ер г і й. Ну Оль...

О л я. Ніяких Оль. Сідай, будемо вчити.

Сергій (знехотя йде до дивана). Ну чого ти така серйозна?

О л я. Я не серйозна, а відповідальна. Сідай, тобі кажуть.

Сергій. Гаразд. Тільки спершу... (Підбігає і цілує її.)

О л я (слабо пручається. Вивільнилась). Ну чому ми такі нерозумні?

Сергій. Хіба цілуватися — нерозумно?

О л я (усміхається). Не знаю. Напевне. І говоримо завжди якісь нісенітниці.

Сергій. Ну гаразд. Давай поговоримо про щось серйозне.

О л я. Давай.

Сергій. Про високомолекулярну хімію. О л я. Ну, починай.

Сергій (пустує). Високомолекулярна хімія — це добре.

О л я. Так, ви маєте рацію.

С е р г і й. Це дуже добре. О л я. Як ви праві!

С е р г і й. Я жити не можу без високомолекулярної хімії.

О л я. Я так і уявляла.

Сергій. Скільки проблем, гіпотез...

О л я. Бачу, ви глибоко обізнані з цим предметом.

Сергій. Ще б пак! Я кращий спеціаліст із високомолекулярної хімії на нашому поверсі.

О л я. Я відчуваю в вас справжню одержимість.

Сергій. Щось фатальне.

О л я. Фатальну глупоту.

С е р г і й. Ну от!

О л я. І от так — щоразу. Варто нам зустрітися, і плещемо казна-які нісенітниці. А коли я тебе не бачу — що б зі мною не трапилось, — я завжди думаю, навіть на уроках, як я тобі буду про те розповідати. Я уявляю собі твою реакцію, як ти слухатимеш, як засмієшся, як нахилиш голову...

Сергій проводить рукою по волоссю.

Як пригладиш волосся — все-все. І потім я думаю про всілякі цікаві і розумні речі: я уявляю, як ми ідемо в театр чи в музей... А ледве побачимося — у голову лізуть якісь дурниці, і ми вимовляємо слова, що нічого не важать, незначущі, пусті... І я навіть не можу думати ні про що розумне. Може, від любові меншає розуму? Я помітила — у всіх закоханих якийсь пришелепкуватий вигляд. Я навіть, здається, десь про це читала. І навіть коли просто вулицею йдуть двоє закоханих — адже зразу видно, коли люди закохані, правда? — усі якось поблажливо усміхаються.

С е р г і й. То вони заздрять.

О л я. Ти гадаєш?

Сергій. Звичайно. Адже не обов'язково заздрити лише по-лихому. Вони заздрять по-доброму і згадують, як і самі колись так само ходили, трималися за руки, цілувались...

О л я. А чому вони тепер так не ходять? Нехай усі так ходять. Уявляєш, було б здорово! Все місто йде, побравшись за руки. І сміється. І радіє. І ніхто нікуди не квапиться. І нікого не ждуть батьки, тому що батьки теж гуляють десь, побравшись за руки, і розмовляють про всякі дрібниці. Чому ти смієшся?

С е р г і й. Та я уявив собі своїх старих. Ні, справді. Ідуть, обійнявшись, на батьківські збори. От би Ніна Платон івна їх побачила! І Ніна Платонівна... (Сміється.)

О л я (посміхається). Що?

Сергій (крізь сміх). Іде коридором... За руку... З хіміком!

О л я (сміється). Ну до чого тут хімік? Дурненький.

С е р г і й. Та це я так. Уявив на мить. А Клавдія Миколаївна? От цікаво, вона зі своїм чоловіком цілується?

О л я. Ну а як же!

С е р г і й. А по-моєму, ні. Вони тільки тиснуть одне одному руки. (Після кожної наступної репліки показує, як Клавдія Миколаївна зі своїм чоловіком тиснуть руки.) Добраніч! Добраніч, Клавдіє Миколаївно! Доброго ранку. Доброго ранку, Клавдіє Миколаївно! Як вам спалося?

Дякую, Клавдіє Миколаївно. До побачення! До побачення, Клавдіє Миколаївно!

О л я. І він зве її Клавдією Миколаївною?

Сергій. Ну, не знаю. Може, Клавонькою. Чи Клавуси-ком. Чи Клавснятком. Уявляєш, наш директор — Клавенятко. Може, він її іще якось зве. От мишкою, наприклад, чи жабкою. Або козенятком.

О л я. Та ти що, яка ж вона козенятко?

Сергій. Ну, звідки ж я знаю. Я наприклад кажу. Він може звати як завгодно. Йому ж байдуже, директор вона чи не директор.

О л я. А як ти мене звеш?

Сергій. Як? Оля, Олик…

О л я. А ще?

Сергій. Олюня, Олюнька, Оленятко.

Оля. Ні, оленятко усе-таки велике. А чимось меншим.

Сергій. Ну, Горобчик.

О л я. От горобчик мені вже більше подобається, але він чомусь викликає жаль. Він такий настовбурчений і трошки сердитий. Особливо взимку.

Сергій. Певно. Будеш сердитим. Йому ж холодно. Без штанців.

Оля. Яких штанців?

Сергій. Звичайних штанців, ну. Без брючок.

Оля (сміється). От ізнов дурненький. Дурненький-дурнень-кий. Ні, ти дуже розумний. Я часом дивлюсь на тебе і думаю: "Господи, який він розумний!" А я тобі — розумна?

Сергій. Звичайно. Ти дуже розумна. І вродлива.

Оля. Справді?

Сергій. Справді.

Оля. Дуже-дуже?

Сергій. Дуже-дуже. (Хоче її поцілувати.)

Оля. Ні, стривай. Якщо я така гарна, нехай я буду... Синичкою. Справді. Вони теж дуже гарні. І веселі. Навіть узимку. Вони скачуть по балкону і клюють сало. Тато завжди чіпляє їм на мотузці сало. Несолоне. Солоного їм не можна. І я дивлюсь на них і радію. І думаю: "Привіт, синичко! Ось і ти". І навіть якщо мені сумно, коли я бачу синичок, я радію. І вони теж не летять у вирій. Певно, навмисне, щоб ми раділи.

Сергій. Синичка...

Оля. Так. От і ти. Якщо тобі раптом стане сумно чи навіть важко... Адже може таке буть? Ти скажи: "Привіт, Синичко!" — й одразу згадаєш мене. Навіть якщо ми коли-небудь розлучимося. Навіть за багато-багато років, бо я хочу, щоб тобі ніколи не було важко, бо я завжди буду тебе пам'ятати. От так: "Привіт, Синичко!"

Сергій. Привіт, Синичко!

Оля. Так, правильно.

Сергій. Привіт, привіт, Синичко!

Оля. "Привіт, Серьоженько! Фіть-фіть! Усе буде добре!" Це не я. Це вона так тобі відповідатиме. Сергій. Гаразд, Синичко.

О л я. А ми з тобою щасливі?

Сергій. Так. Напевне.

О л я. Я теж так думаю. Ми живемо, радімсо. Бачимося одне з одним. І коли я сама, навіть коли не сама, я за тобою скучаю. Навіть якщо ми з тобою щойно розсталися, я іду додому і вже починаю скучати. А знаєш, коли я вперше тебе помітила? Минулого року, ми з дівчатами йшли через зал, а ви з Віть-кою стояли біля рояля. Хтось грав... А ти свистів. Ти, мабуть, тоді мене і не помічав, а я глянула на тебе і враз, от знаєш, ніби щось нахлинуло — так дивно... І я ще подумала... Ні, не скажу. Не скажу, не скажу. І потім теж, коли тебе зустрічала, у мене ніби дихання зупинялось. А потім був день народження у Свєти, і ти раптом прийшов. Тебе Вітька з собою привів. Я вже тоді знала, що ви дружите. І ти сів коло мене. Ти випадково коло мене сів?

Сергій. Так, тоді випадково.

О л я. І ти запитав: "Ви хочете шампанського?" І я відповіла: "Так, хочу", хоча зовсім не хотіла. Я чомусь зовсім не люблю шампанського. А потім виявилось, що шампанського взагалі не було, а була яблучна шипучка, і ти налив повний фужер, і вона пролилася мені на плаття, тому що хлопці вже загасили світло, і всі танцювали, і нічого не було видно...

Гасне світло, зостається одна лише світла пляма, ле й сидять Сергій з Олею. Чути музику, вигуки, тупіт, мерехтять тіні. Довкола — звичайні

веселощі, коли збирається молодь, коли батьків немає вдома і нема кому бурчати, коли за плечима в присутніх не більш ніж по шістнадцять років.

Сергій (Олі). Ви хочете шампанського?

О л я (ледь повагавшись). Так.

С е р г і й. Я зараз принесу. (Виходить із освітленого кола й повертається з пляшкою і двома фужерами.) А шампанського якраз і немає. Це, виявляється, шипучка. (Виправдовуючись.) Пляшки однакові... (Наповнює Олин фужер і проливає вино їй на сукню.) Ой! (Хоче витерти, але збентежено відсмикує руку.) Вибачте.

О л я. Пусте. (Витирає носовичком.) Зараз висохне.

Сергій (охоче). Так. І навіть плями не лишиться.

Голос. Гей, парочко! Це що за інтими? Ану, танцювати!

Другий голос. Не заважай. Вони кайф ловлять.

Дівчачий голос. Ви що, позакохувалися? Знайшли час!

Сергій (до Олі). А ви любите танцювати?

О л я. Так.

С е р г і й. А я — ні. (Мовчання.) Може, підемо потанцюємо?

О л я. Я ж уся в шипучці.

С е р г і й. А, так. (Простягаєруку до пляшки.) Вам іще налити?

О л я (ледь одсувається од столика. Жартома лякається). Ні, більше не треба. А вас Света запросила?

С е р г і й. Ні, я її майже не знаю. Адже ви з нею вчитеся в паралельному... Мене Вітька затягнув.

О л я. Це добре.

Сергій. Добре?

О л я. Ну, що ви дружите, ходите разом...

Сергій. А-а. Так! У нас хлопці в основному з дівчатами. А ми от разом.

Музика вмовкає. В освітлене коло підсідає Вітька.

Вітька (обмахується руками). Ху-ух! А ви чому не танцюєте? Випиваєте, так? Ну, правильно. Це що, шипучка? Зійде. (Наливає собі.) Усі нормальні люди на днях народження... (П'є.) П'ють. А багато нормальних людей п'ють і не тільки на днях народження. От у мене батя, наприклад... То він майже щодня... (Вирішує, що навряд чи варто так скрупульозно висвітлювати цей аспект життєдіяльності свого батька.) Щотижня закладає. Пляшка для нього — норма. Засмокче — і хоч би що. Не п'яніє.

О л я. Навіщо ж він тоді п'є?

Вітька. Так він же на одній пляшці не зупиняється. Він іще додасть, а потім починає до мене з уроками чіплятися. "Зробив — не зробив". Ніби він без моїх уроків жити не може. А-а! А то пісні починає співати серед ночі. Шаляпін. Хоч із дому тікай. Ну, битися не лізе — і то добре. Спробував, правда, раз, так я йому по дихалу вклеїв, він і заспокоївся. Усе скиглить: "Мені,— каже,— чесність жити заважає. Якби не чесність моя, усе було б по-іншому". Щось йому колись начальник пропонував, а

батя не захотів, так той у батю в'ївся. Відтоді все старого мого обходять. Мати казала йому: "Піди ти з роботи цієї", а він — ніяк. "Вони,— каже,— тільки цього й ждуть, а так хоч мене бояться". Та дурниці то все. Он у Се-рьоги батя — нормальна людина, і нічого йому жити не заважає. Га, Серього?

Сергій. Ну, ти ж мого старого знаєш.

Вітька. Знаю, тому й кажу. Сам своїми руками все добув. А-а, хай йому!.. Навіщо ми про це? (Кричить у темряву.)

Е-е! Чого це ми сидимо? Ану, Манюню, давай музику. Дамський вальс!

Вмикається музика. Природно, із вальсом вона не має нічого спільного.

(До Олі з Сергієм.) Ви пити не будете? (Не чекаючи відповіді.)

Ну й правильно. (Хапає пляшку і зникає з нею у темені.)

О л я. Дивний він якийсь.

Сергій. Він хороший. Ми з ним із п'ятого класу разом. Вчителі його, правда, не дуже люблять. І, по-моєму, навіть побоюються. Він усе що завгодно утнути може. А біологічка, так та йому просто трійки ставить, не опитуючи.

О л я. Серьожо, дамський танець.

Сергій. Так.

О л я. Потанцюємо?

Сергій. Так ви вся в шипучці.

О л я. А, пусте. Вже висохла. (Усміхається.) І сліду не лишилося.

Обоє підводяться. Оля кладе руки Сергію на плечі, і, дивлячись одне на одного, вони поволі, не в ритм музиці, виходять із кола. Темрява. Тиша. Збоку, коло стіни, виникає світла пляма. У неї входять Оля з Сергієм. Якщо є змога, можна двома-трьома штрихами намітити сходову клітку в домі, де живе Оля.

Оля. Ну, от я і прийшла.

С е р г і й. Ви тут живете?

Оля. Так.

С е р г і й. Ну що ж, до побачення.

О л я. До побачення.

Мовчання.

С е р г і й. А на якому поверсі?

О л я. На шостому.

Сергій (зраділо). Я теж на шостому. Легко буде запам'ятати.

О л я. А ви збираєтесь запам'ятати?

Сергій. М-м... А квартира яка?

Оля. Двадцять третя.

Сергій (трохи розчаровано). А в мене п'ятдесят восьма.

О л я. Ой! У мене подруга в п'ятдесят восьмій живе.

Сергій. Справді?

Оля. Ага. Тут недалеко. А Вітя не образився, що ви не з ним пішли?

Сергій. Ні... Мабуть, ні.

Оля. Вже пізно.

Сергій. Так. Вам не перепаде?

Оля. Ні, я ж сказала, що йду на день народження. Але все одно... Я пішла?

Сергій. Так...

Мовчання.

Ми ще побачимося?

Оля. Звичайно. Завтра у школі.

Сергій. А-а... Так-так. Це добре.

Оля. Що?

Сергій. Ну, що ми... ходимо в одну школу. Шкода, що не в один клас. Я з вашого класу майже нікого не знаю. Так тільки, наочно в основному. А то ми з вами були б уже давно знайомі. Дев'ять років.

Оля. Один рік. Я ж тільки цього року до вас у школу прийшла.

С е р г і й. А-а, ну тоді...

Оля. Але це навіть добре. Бо якщо людину давно знаєш, уже не помічаєш, хороша вона чи погана. Звикаєш. А так поглянеш — і видно...

Сергій. Що?

Оля. Хороша... (Спохвачується.) Чи погана.

Сергій. А-а... Ну, так... (Хвилюючись.) Олю!

Оля запитально дивиться на нього.

А... Ви уроки на завтра зробили?

Оля. Так. Я завжди роблю того ж дня, коли задають. Зостається багато вільного часу.

С е р г і й. А я — ні. Не всі... То у вас багато вільного часу! Може, підемо завтра в кіно? Чи ще куди-небудь?

Оля. Добре. Після шостої.

С е р г і й. А до шостої?

О л я. Я роблю уроки.

С е р г ій. Олю!

Оля. Що?

Сергій. А... У вас хімія завтра є?

Оля. Ні. Післязавтра.

С е р г і й. То завтра ми йдемо, так?

Оля. Так. До побачення. (Відступає.)

Сергій (неголосно). Олю! Ви знаєте, мені чомусь не хочеться йти од вас.

Оля (секунду мовчить. Іще тихіше). І мені теж... (Знову ступає до нього.)

Сергій. Олю... (Бере її за руку, цілує.)

О л я. Все, Сергію. Мені треба йти. Сваритись будуть.

Сергій. Так. Іди. (Цілуються.)

О л я. Я вже іду.

С е р г і й. То ми завтра побачимось?

О л я. Так. Так. Так... (Відступаєу темряву.)

В освітленому колі повільно розплітаються їхні руки. Гасне світло. Оля і Сергій знов сидять за тим же столиком вдома у Сергія.

О л я. От так у нас і почалось. Уявляєш, якби ти тоді не прийшов, якби Вітька не взяв тебе з собою... Невже ми не познайомились би, не зустрілись? І якби ти мене не облив? Могло ж таке бути? Ти просто налив би мені шипучки — і все, і пішов би танцювати. Або мене хтось

запросив би. А потім це місце коло столика хтось би зайняв, і ми вже не сиділи б разом. Як добре, що ти мене облив. Це просто здорово! Але більше не смій нікого обливати. Якщо ти ще кого-небудь обіллєш — я просто не витримаю. Не будеш?

С е р г і й. Не буду.

О л я. І не сідай ні з ким. Тільки зі мною.

Сергій. Добре.

О л я. А в кіно ми не пішли, так? Ми блукали по Піонерському парку і цілувались. І всі пенсіонери дивились на нас осудливо.

С е р г і й. А деякі, мабуть, заздрили.

Оля. Так. А потім у школі був вечір, і ми теж цілувались, а Ніна Платонівна побачила і подзвонила нашим батькам.

Сергій. Ага.

Оля. Мої просто жахнулись, а твої — ні. Твоя мама, пам'ятаєш, сказала...

Сергій. "Не можемо ж ми з батьком ходити до сина на вечори і стежити, щоб він ні з ким не цілувався".

Оля. Так, у тебе чудові батьки. А бабуся — я просто закохана у твою бабусю. Завжди, коли я приходжу, вона іде до сусідки. Вона ані крапелиночки не ханжа. Мама теж... Але мама, мені здається, останнім часом гірше до мене ставиться.

Сергій. Ну, от іще!

Оля. Так-так. Якось вона сухувато по телефону розмовляє. І, здається, коли я дзвоню, вона тебе дуже неохоче кличе.

Сергій. Вона з усіма так. їй, певно, не хочеться мене від уроків відривати. Чогось вони оце за мене взялися. У мене з ними теж... конфлікти. Нікуди не пускають, нічого не дозволяють. Учись і учись. Чого вони хочуть — я не знаю.

О л я. І ми з тобою тепер так рідко бачимося.

Сергій. Узяли мені якихось репетиторів. Навіщо?

О л я. І Вітька мені жалівся.

Сергій. Вітька?

Оля. Каже, ти став якимось не таким, самі п'ятірки отримуєш.

С е р г і й. Не таким? Дурниці! А п'ятірки — що я, винен? Нехай і він отримує.

Оля. Каже, тебе всі вчителі тягнуть...

Сергій. Що? Хто мене тягне? Ти думаєш, що кажеш?

Оля. Чого ти кричиш? Це ж не я...

Сергій. Нехай він стільки над книжками попосидить, скільки я, тоді й розводитись буде. Теж мені повітовий суддя! Сам ні чорта не робить і хоче, щоб і всі так.

Оля (здивовано). Ну навіщо ти так?

С е р г і й. А затим, що нема чого патякати, якщо сам учитись не можеш.

О л я. У нього батько...

С е р г і й. То що йому батько — вчитися заважає? Він тільки радий був би. Це все відмовки — "батько, батько"!

О л я. Та як ти можеш? Він же твій друг!

Сергій. Ну то й що, що друг. Хто йому дав право мене судити?

Оля. Він же не судить. Він уболіває за тебе. От тільки зі мною поділився...

Сергій. Нехай про себе турбується... Дурень.

Оля. Який ти грубий, Сергію!

С е р г і й. О! Правильно! Давай! Грубий! Зарозумілий? Що іще? Може, ти мені ще почнеш вичитувати?

Оля (нервово збирає свої книжки, вкладає 'іх у портфель. Крізь ледь стримувані сльози). Ні... Вичитувати я тобі не почну. Роби як знаєш. (Швидко йде до дверей.)

Сергій. Олю! (Наздоганяє її. хапає за руку.) Олечко! (Хоче поцілувати.)

Входить Мама.

Мама. Здрастуйте, діти!

Оля. Здрастуйте! (Хоче щось сказати Сергію. Роздумує.) До побачення. (Виходить.)

Розгублено стоїть Сергій.

ДІЯ ДРУГА

Сценою у промені прожектора йде Сергій. Зупиняється. Дивиться в темряву.

Сергій. Вітька?

Одразу з'являється другий промінь. У ньому Вітька.

Вітька. Ну?

Сергій. Привіт.

В і т ь к а {у тон йому). Привіт.

Сергій. Чому це ти такий дивний? (Ніби згадавши.') Чому не заходиш?

В і т ь к а. А що, можна вже?

С е р г і й. Не зрозумів.

Вітька. Та щоб не нав'язуватись.

Сергій. А-а... (Виправдовуючись.) Ну, ти ж знаєш. Я зайнятий...

В і т ь к а. Я теж.

Сергій (досить-таки жорстко). Чим же це ти зайнятий? До іспитів готуєшся?

Вітька. Так. До іспитів. І терпіти не можу, коли зі мною розмовляють таким тоном. Ти втямив? Я багато чого пробачав тобі, поки ми дружили...

Сергій. Хіба ми сварилися? Ви що всі, з глузду з'їхали?

В і т ь к а. А ти не з'їхав?

Сергій. Я?!

Вітька. Ти! Ти! Ти гадаєш, усі кругом з'їхали з глузду, а ти один яким був, таким лишився? Чи нам усім захоплюватись тобою треба? Квіти дарувати? На "біс" викликати? Гордість школи! Надія століття!

Сергій. А-а, он воно що. Медалька моя тебе сну позбавила? Мучить тебе, так? А ти що хотів, щоб я з тобою вулицями тинявся та винище жер? Та інший на твоєму місці радий був би. Вболівав би.

Вітька. А-а, душевний який! А ти за мене вболіваєш? Тобі до мене і діла нема. А мені і не треба. На дідька мені твої вболівання. Зате я медалей не випрошую. І мій батя, алкаш, у школу не побіжить за мене просити.

С е р г і й. Ти що, збожеволів? Про що ти?

В і т ь к а. Не знаєш, ні? Не здогадуєшся, чого тобі п'ятірки ставлять?

С е р г і й. А що, тобі п'ятірки ставити? {Пауза.) Про що це ти?

В і т ь к а. Не знаєш. Маленький. Нетямущенький. То я можу сказати.

С е р г і й. Та про що ж це ти'? Що ти вигадуєш?

Вітька. Чорт тебе знає. Може, й справді... Але ж не може бути... Та яке моє діло! Роби як знаєш. Сергій. Про що ти, Вітько? Ну?

В і т ь к а. Ну гаразд. Оце чув я нещодавно одну цікавень-ку розмову.

Сергій. Яку?

Вітька. Коротше, так. Позавчора у нашого класу була консультація з фізики...

Сергій. Була.

В і т ь к а. А я проспав. Ну, думаю, піду завтра, тобто вчора вже, у десятий "а". Мені-то воно все одно ні до чого, але щоб фізик пику мою побачив. Усе ж таки йому приємно. Ну, скінчилась консультація, всі пішли, а ми з Олькою залишилися. Я її попросив задачку пояснити з білета. Ну, не пояснити, а переписати. Я кажу. "Тобі ж байдуже, де вчити — вдома чи в класі, то сиди й учи, а я поки скатаю". Мені воно, звісно, усе одно, але якщо раптом на іспиті її витягну — фізику приємно буде. А вона: "Я їсти хочу". Я збігав у буфет і купив їй булоч7 ку. І соку приніс. Ну й сидимо: я на першій парті біля стіни, а вона на другій. Так от, приніс я їй соку...

Згасає світло, лишається тільки коло, освітлене прожектором. У колі — дві парти. Перша — вільна. На другій — схилилася над книжкою О л я. Вбігає Вітька з булочкою.

Вітька. Хух! Ледве вблагав. Буфет уже закрився.

О л я. Неправда. Він тепер до двох працює.

В і т ь к а. Ну от, не можна вже й ціну собі набити. їж, благодійнице. Поправляйся! {Ставить стакан на парту.)

О л я {вся поринула у фізику). М-гу. Дякую! {Не відводячи погляду від книги, відкушує від булочки.)

Вітька. Може, випити хочеш? То я змотаюсь у гастроном.

О л я {піднімає голову). Ти що, здурів?

Вітька. Жартую я, жартую, ну. Серйозна яка.

О л я. Жарти ж у тебе. Он я зошит тобі поклала. {Показує на першу парту. Знову схиляється над книгою.)

Вітька. Спасибі. Спасибі, рідна. Виручила. {Сідає за парту.) Олько!

О л я. Що?

В і т ь к а. От я давно хотів у тебе запитати. Чому ти весь час уроки готуєш?

О л я. Чому весь час? Коли треба, тоді й готую.

В і т ь к а. Ну, чому ти завжди, коли треба, готуєш?

О л я. А що ж — як ти? Коли на думку спаде?

В і т ь к а. Звичайно. Адже так краще. Хочеш — роби, хочеш — не роби. Це виховує почуття незалежності. Ми й так багато від чого залежимо. Від батьків, учителів...

О л я. От і видно, що ти нічого не розумієш. Схопиш ти, наприклад, двійку. Вдома гризуть, у школі гризуть. Настрій поганий. А так — усе приготував, отримав свою п'ятірку чи четвірку і роби що хочеш. Ніхто тобі й словом не дорікне.

В і т ь к а. Ач, яка! Хитра.

О л я. Чому хитра? Розсудлива.

В і т ь к а. Ач яка! Розсудлива.

О л я. Фе, як ти противно це слово сказав. Не розсудлива, а розумна. А ти дурненький. От сиди і переписуй і не заважай.

В і т ь к а. Олько!

О л я. Ну чого тобі?

В і т ь к а. А ви з Серьожкою одружитесь?

О л я. Іще чого!

В і т ь к а. Що, ні?

О л я. Ну звідки я знаю.

В і т ь к а. От бачиш, кажеш, що розумна, а не знаєш. А здорово було б. Одружились би в сімнадцять років. У вісімнадцять уже син був би чи дочка. А у тридцять — уявляєш? — твоїй дитині вже дванадцять років. Я до вас у гості ходив би.

О л я. Вчив би його уроки не робити.

В і т ь к а. Ні, я йому допомагав би.

О л я. Із фізики.

В і т ь к а. От вреднюча. А добре було б, га?

О л я. Не знаю. За дванадцять років усе може трапитися. Розлучитися можемо. Зараз усі розлучаються.

В і т ь к а. Усі розлучаються, а ви — ні.

О л я. Ну гаразд, не будемо.

В і т ь к а. А то і двоє.

О л я. Чого — двоє?

В і т ь к а. Таж дітей, ну.

О л я. Ну, двоє так двоє.

В і т ь к а. А троє подужаєте?

О л я (сміється). Ой, та відчепись ти!

В і т ь к а. А як ви їх назвете? Ну, одного на мою честь, Вітькою. А інших?

О л я. Там побачимо.

В і т ь к а. Треба зразу вирішити. А то от у мене знайомі, у мами точніше. Так народився хлопчик і от уже два місяці без імені.

О л я (жахається). Як без імені?

В і т ь к а. Дуже просто. Тато його Ігорем зве, Мама — Олексою, а дідусь — Жориком. У нього друг був колись Жорик. Уявляєш? І щодня сваряться. Тому що заздалегідь не вирішили. А як цьому Жорику?

Оля. Він же ще маленький. Не тямить нічого.

В і т ь к а. Поки що не тямить, а підросте — психом буде. Авжеж! Три імені. У паспорт не вміститься. Добре, хоч у його батька одне, а то ще й по,батькові були б різні. От так дорослі калічать дітей. І розумні ж люди. Тож ти маєш загодя подумати.

О л я. Добре, подумаю. От складу фізику і подумаю. (Знов дивиться у книгу.)

В і т ь к а (вирішив нарешті й собі взятися за задачки, але знову назріло питання). Ольк!

О л я (майже сердито). Ну чого тобі ще?

В і т ь к а. А ви що, з Серьогою посварились?

Оля зітхає.

(Щось відволікає Вітьчинуувагу. Він прислуховується.) Тс-с-с!

Чутно кроки й жіночі голоси.

Клава йде. (Слухає.) І наша. Сюди. Чого їм треба?

Обоє мовчать. Усе ближче голоси й кроки.

Голос Ніни Платонівни. Може, зайдемо в клас, Клавдіє Миколаївно?

Чути, як відчиняються класні двері.

Голос К л а в д і ї М и к о л а ї в н и. Та ні. Я, власне, вже все і сказала.

Голос Ніни Платонівни. Ну, то я згодна, Клавдіє Миколаївно.

Двері зачиняються.

Я з вами повністю згодна. І, певно, все, що буде від мене залежати...

Голос Клавдії М и к о л а ї в н и. От і чудово, дружок. А от іще... Як там Серьожа? Післязавтра в нього останній іспит.

Друзі переглядаються і напружено прислухаються до розмови директора і класного керівника.

Голос Ніни Платонівни {сміхотливі нотки бринять в її голосі). Серьожа старається, як же. Таке щастя втрачати ніхто не схоче.

Спантеличено ззираються Вітька й Оля.

Голос К л а в д і ї Миколаївни. Так, хлопчина він, звісно, непоганий, хоч і зірок з неба не хапає. Але все ж він — не найгірший варіант.

Голос Ніни Платонівни. Я от думаю, Клавдіє Миколаївно, чи правильний ми зробили вибір. От Гена, наприклад...

Голос Клавдії Миколаївни. Але у Гени... Адже ви самі розумієте...

Голос Ніни Платонівни. Так, тут Гені не пощастило. А шкода. Хороший учень. Навіть, можна сказати, талановитий.

Голос Клавдії Миколаївни. Не у всьому, не у всьому.

Голос Ніни Платонівни. Гуманітарій він чудовий. Будь-який інститут візьме його не роздумуючи. Журналістика, історія, філологія — тут перед ним усі дороги.

Голос Клавдії Миколаївни. Навіть дивно: у таких батьків...

Голос Ніни Платонівни. Тим приємніше, що в цьому основна заслуга школи. Правильно налагоджений учбовий процес...

Голос Клавдії Миколаївни. Свої плоди дає.

Голос Ніни Платонівни. Так-так. Безперечно. Нехай лають школу як хочуть, це, знаєте, модно останнім часом, а лише школа і ще раз школа формує людину. Батькам нині не до виховання.

Голос Клавдії Миколаївни. І дуже шкода.

Голос Ніни Платонівни. Звісно, хто ж перечить. Та коли я чую оцю фразу — ви знаєте: "Немає поганих учнів, є погані вчителі", я думаю, її вигадав саме хтось із поганих батьків.

Голос Клавдії Миколаївни (з веселою ноткою). Оригінальна думка.

Останні репліки звучать дедалі тихіше. Даленіють і кроки. Сидять розгублено Вітька й Оля.

Ві т ь к а. Ти що-небудь зрозуміла?

Оля. Ні-і... Яке щастя втрачати? Правильний вибір! Який вибір?

Вітька. Генка тут до чогось. А Сергій, каже, зірок із неба не хапає.

Оля. Неправда!

Вітька. Звичайно, неправда! Та Серьога диви — на самі п'ятірки складає.

Оля. От!

Вітька. Але як він із твору отримав п'ять — досі не збагну. Он Галка, і то чотири схопила, а йому ж до неї...

Оля (сердито). Що до неї?

Вітька. Ні, я маю на увазі саме твори.

Оля. Натиснув і отримав.

Вітька. Тут за чотири години не натиснеш.

Оля. Ну, пощастило, значить.

В і т ь к а. А з хімії?

О л я. Не хотіли різати.

Вітька. Згоден. (Говорить задумливо, мовби розмірковуючи вголос.) І математичка на письмовому коло нього стовбичила... Який вибір? Яке щастя втрачати?

Оля. Що ти там бубониш?

Вітька (так само замислено). Здається, я починаю розуміти...

Згасає прожектор. Знову вмикається світло па тому місці, де стоять Сергій із Вітькою.

Сергій (вражено). Ти це сам чув?

В і т ь к а. Та Оля ж поруч сиділа, ну.

С е р г і й. От воно що. От чому вони мене всі обсіли! (Мовчання.) Ну то й що? Ну то й чорт із ними. Що мені, гірше?

Вітька. Гляди сам. Тобі видніш.

С е р г і й. А що ти скажеш?

В і т ь к а. Я скажу... А я знаю? Гляди... Я... Ні, не знаю.

Темрява. І знову у плямі світла зостається сам Сергій. З'являється Оля.

Сергій. Олю!

О л я. Сергійку!

Сергій (кидається до неї). Оленько! Як добре! Як добре, що я тебе стрів. Ми так довго не бачились.

О л я (сумно). Так.

С е р г і й. Я знаю, у тебе все гаразд. (Жартома.) Ти складаєш на добре і відмінно. Мені мама твоя казала. Я дзвонив, а тебе все не було... Але ж ти була?

Мовчить Оля.

Була?

Дівчина киває.

То якого ж дідька!..

О л я. Як ти розмовляєш? Як ти зі мною розмовляєш?

С е р г і й. Ну пробач! Пробач! Як мені ще з тобою розмовляти?..

Оля. Невже тільки так? (Хитає головою.) Ти вже не той Серьожа...

Сергій. Ти... Ти плачеш? Олю!.. Оленько! Синичко...

О л я. І я вже не Синичка....

Сергій. Олюнько! Ну що ти. Усе буде гаразд. От побачиш, усе буде добре. (Обіймає її.) І ми будемо гуляти в Піонерському парку, і всі пенсіонери, усі пенсіонери світу...

Оля. Казатимуть: "Бідна Синичка! Вона була такою веселою".

Сергій. Ну, ти знов...

О л я (не витримує). Господи, та я була б тільки щасливою, я була б найщасливішою людиною, якби ти отримав цю медаль. Але не так. Не ти її, — вона тебе не варта. Ти такий хороший, такий добрий, такий розумний, мій Сергійку, най-рідніший, а вони говорять про тебе, як не знати про кого.

Сергій. Про мене?

Оля. Ні, не словами, а щось у їхніх голосах було таке... "Як же це так, — я подумала,— про мого Сергія? Щось паскудненьке. Зірок із неба не хапає..." Та як вони могли! Навіщо ж ви тоді вчепились у нього? Відпустіть його, відпустіть! Нехай він живе, як жив. Нехай усе в нього буде як перше. Адже ти змінився, Серьожо, ти, правда, змінився. Все через неї. Невже вона все проковтне — наші зустрічі, любов? Така маленька медалька у такій маленькій коробочці. Невже їй це під силу? Навіщо ж тоді ми? Ти розумієш? Ти мене розумієш? Адже ти повинен зрозуміти!

Сергій (важко). Так.

О л я. І вони не сміють про тебе так говорити. Вони не сміють говорити про тебе і сміятись. Ставити тобі п'ятірки і думати про тебе щось підленьке. Чому вони розпоряджаються тобою? Вони вважають, що знайшли того, хто їм потрібен? Хто буде їх слухатись і не питатиме зайвого, а тільки посміхатиметься і вдячно киватиме. Але ж це не так! Ти ж не такий! Чому ти мовчиш?

С е р г і й. Я думаю.

Оля. Думай, думай, Сергійку. Це просто необхідно. Для тебе. Для нас... (Відступаєу темряву.)

Гасне світло.

Та сама, вже добре знайома нам вітальня. Сергій задумливо ходить туди-сюди по кімнаті. Клацає замок вхідник дверей. З'являється Тато.

Тато (радо). А-а, ти вдома!

Сергій. Здрастуй, тату.

Тато. Здрастуй, синку. Ти вже їв?

С е р г і й. Ні.

Т а т о. От і чудово. Разом повечеряємо. Мама не приходила?

Заперечно крутить головою Сергій.

(Бачить, що син не в гуморі.) У тебе що, неприємності? Щось сталося?

Сергій. Тату. Я випадково дізнався... щодо моєї медалі.

Тато (внутрішньо насторожується, але намагається жартом пом 'якшити настрій сина). Що, тобі її збираються дати поза чергою?

Сергій (не сприймаючи жартівливого тону). Так. Поза чергою і поза конкурсом. Це все підстроєно.

Т а т о. Як це — підстроєно? Ти гадаєш...

С е р г і й. Як — тобі краще знати. Тобі, мамі, бабусі. Ти ж розумієш, про що я говорю.

Т а т о. Не зовсім.

Сергій. Тату, не треба. Я все знаю.

Тато. Ох, ці сучасні діти. Усе вони знають.

С е р г і й. І про пароплав, і про...

Т а т о. То й що? Ти вважаєш, через те, що я домовився про пароплав, тобі дають медаль? Яка нісенітниця! Якби це так, у вас у класі було б тридцять пароплавів. Пароплавів! Тридцять літаків було б,

вертольотів, тракторів, підйомних крашв _ чого завгодно! Просто Клавдія Миколаївна попросила мене задовго до всього цього...

Сергій. Чого — цього?

Т а т о. Ще задовго до іспитів. Мені це зовсім нічого не варто.

С е р г і к. І вона із вдячності теж вирішила...

Т а т о. Та ні! Що ти заторочив одне й те саме. Дурненький. Хіба це можливо. Те само по собі, а медаль... Адже ти її заслужив. Ти хороший учень...

Сергій. Хороших учнів багато.

Т а т о. Ти багато сидів над книжками.

Сергій. Останніх півтора місяця.

Тато. Так, але в тебе хороша база. Варто було трохи натиснути...

Сергій. Але чому саме я? Точнісінько так само могло натиснуги ще кілька чоловік із нашого класу. Он Генка Колісник...

Т а т о. То треба було й натиснути.

Сергій. Але до його батьків директор чомусь не приходила.

Тато. Ну, вона давно знає і поважас нашу сім'ю. Мама багато років...

Сергій. Сім'я! Мама! А я, я туг до чого? Медаль же не мамі дають.

Тато. Ніхто тобі ще медалі не дає. Склади останній іспит...

Сергій. Складу, складу! Хто ж мене буде різати на усному, коли школі погрібні медалісти.

Т а т о. А ти цинік!

Сергій. Цинік? Це ти кажеш після того, як я йшов на письмовий, знаючи теми?

Тато. Тихше ти. Не зчиняй галасу!

Сергій. А-а! Чого ж ти боїшся, коли все по-чесному? Що сусіди почують? Узнають, що я за відмінник такий? Га? То нехай чують. (Підбігає до дверей у коридор. Навмисне балаганним голосом.) Люди! Сусєді! Ви знаєте, як я п'ятірки отримую? Ви теж бігали в школу виправляти коми? Наступного дня? Тією ж ручкою?

Т а т о. Ти що? (Хапає Сергія за плече, сильно штовхає у кімнату. Зачиняє двері.) З глузду з'їхав? Що ти із себе посміховисько робиш? А з мене? Ти про нас із матір'ю подумав? Хлопчисько!

Сергій. Про вас? Вам добре. Син відмінник. Га? Це не у всіх діти відмінники. Це, значить, батьки такі. Зуміли. Виховали. Це їхня заслуга. На роботі можна похвалитися. Друзям ненароком сказати за чаркою горілки. А про мене ви подумали? Як мені перед хлопцями?

Тато. Якими хлопцями? Та кожен із них мріяв би опинитись на твоєму місці.

С е р г і й. Не кожен.

Тато. Всі ви розумні, все ви розумієте. Вам на блюдечку, а ви ще й комизитесь. Звикли на готовенькому. Ти он платівки по сорок карбованців купуєш, а ми про шматок хліба думали. Я у сімнадцять років туфлі вперше взув, а у тебе три костюми, батники, галстуки. Джинси за

сто сімдесят карбованців! А мати моя плакала з радості, коли я їй першу получку на стіл виклав — п'ятсот тридцять на старі гроші. Тобі їх надовго вистачило б? А ми на них учотирьох в одній кімнаті жили, в комуналці, та батькова пенсія ще. А батя на війні поліг, першого ж місяця. Чого? Чого тобі ще потрібно? Кропиву жерли, зати-руху варили. Війна давно скінчилась... Ти тоді пожив би. Покрутився б. Попрацював би ночами на ремонтному. Не подобається? А воду з нас варити подобається? Так мовчи тоді, коли за тебе батьки думають. Дякувати Богу, є кому про тебе піклуватися. Живі ще. Закінчиш інститут, одружишся, станеш людиною — геть на всі чотири вітри, роби як знаєш. Тоді ти сам собі голова, а поки що роби, що тобі кажуть. Ми тобі поганого не хочемо.

С е р г і й. Я знаю... Але ж виходить...

Тато. Що? Що виходить?

Сергій (сідає у крісло. Задумчиво). Погано виходить, батьку. Я ж не винен, що в мене все с.

Тато. Дурненький. Ніхто ж тебе не винуватить. І не дорікає. Ми ж Ь матір'ю на все для тебе готові... Доб'єшся ти більшого, ніж я, — та я тільки щасливий буду. Адже діти й мають бути кращими за батьків. Розумнішими. Гарнішими.

С е р г і й. Та де ж я кращий!

Тато. Знов за своє! Ну, є в тебе маленький шанс, так скористайся з нього. Чого ти місця собі не знаходиш? Про матір подумай. Вона ж мріє про твою медаль, мріє просто. Вночі прокидається і говорить, говорить — так їй хочеться!.. А бабуся! Багато у неї в житті радощів було?

Зітхає Сергій.

Втіш ти її старість.

Сергій (лагідніше). Та я розумію, тат...

Тато. Ну, от і...

Сергій. Але, бачиш... Утішу я бабусину старість, тоді твої середні роки, мамині, тоді ваш похилий вік, вашу старість, і з чим же я до своєї старості підійду?

Т а т о. От дивак! Він про свою старість думає!

Сергій. Так... Та ні. А де бабуся?

Т а т о. Не знаю. До сусідки, певно, пішла.

Сергій. Тату, а ти хороша людина?

Тато. М-м-м... Сподіваюсь. У кожнім разі, таким мене вважають на роботі.

Сергій. Так, я знаю. Мало хто якими нас вважає!

Т а т о. А ти що, сумніваєшся?

С с р г і й. Та ні, але... Я ж знаю тебе всього сімнадцять років і... Звісно, батьки — вони завжди найкращі, і якби мені хтось сказав... навіть натякнув, я тому просто в морду затопив би. Але все ж — можеш ти назвати себе чесною людиною?

Тато. Думаю, так. Принаймні тобі не доведеться за мене червоніти

С е р г і й. А я, тат?

Т а т о. Чи чесний ти?

Сергій. Так..

Тато. Ну, я не знаю, певна річ, як слід було б батькові, усіх нюансів твого життя, а надто за останніх два-три роки. Адже у вас свої секрети від батьків, своя, так би мовити, зона, куди старших ви не впускаєте, і ми з матір'ю не дуже до цього й прагнули, поважаючи твою... індивідуальність... Але я певен, мені хочеться вірити: ти не замішаний ні в чому... Тобто про це й мови не може бути. Так, ти хороший, чесний хлопець. Ти завжди був хорошим сином, і ми жили у злагоді, га? Ти сам, пам'ятаю, казав мені, що деякі хлопці з вашого класу навіть заздрять твоїм стосункам з батьками.

Сергій. Так.

Т а т о. І ти, здається, нічого від нас не приховував?

Сергій. Н-ні...

Т а т о. Я не маю на увазі чогось такого... Скажімо, твоїх стосунків з Олею. Ти, зрештою, доросла, майже доросла людина, відповідаєш за свої вчинки...

Сергій. Так.

Т а т о. От і моя відповідь. Гадаю, таким сином можна пишатися.

С е р г і й (з гіркотою). Пишатися!

Т а т о. А що, є інші думки?

Сергій. Так. Тато. Чиї ж?

Сергій. Моя думка.

Тато. Ну, певна доля самокритики ще нікому не вадила...

Сергій. Тут не самокритика. Інше.

Т а т о. А саме?

Сергій, Можливо, ця ситуація видасться комусь і смішною. Не знаю, можливо, я справді кретин... Але ж я відчуваю, що це не так. Я відчуваю, що це компроміс із самим собою, усім нам, і тобі, і мамі. Але ж нам не потрібні компроміси. Адже й так щось тріснуло в нашій родині. Мовби йдемо ми всі до примарного вогника, що світить десь далеко на виднокраї. Ідемо і знаємо, що ніякого вогника немає — це омана, галюцинація; ще крок — і він згасне, зникне назавжди. Але ми йдемо, не помічаючи, як западає грунт під ногами, як з'являються розколини, що розділяють нас. Все далі ми одне від одного, і скінчилась вода, і дихати все важче, але ми бредемо з останніх сил — надто спокусливий цей далекий вогник, позірний символ тепла й злагоди.

Тато. Е-е, та тобі писати треба. От уже не сподівався.

Сергій. Так. Я й пишу. Твори. На п'ятірки. А потім ходжу й коми виправляю.

Тато (сердито). Знову!

Сергій. Так, знову, бо медалі цієї вашої я не хочу!

Тато. Ти!.. Ти уявляєш, що кажеш? Уся школа поставлена догори дригом, щоб ти отримав медаль, вчителі стараються, Клавдія Миколаївна дзвонить, а він, бачите, не хоче! Іди негайно сідай за фізику — щоб узавтра була мені п'ятірка.

С е р г і й. А от не піду!

Тато. Хлопчисько! Шмаркач! Ти хоч розумієш, від чого відмовляєшся? Серьожо! Сергійку! Ну що з тобою? Та зрозумій ти...

С е р г і й. Та зрозумій ти! Адже я теж хочу, щоб ви мною пишалися, а так...

Тато. Що — так? Що — так? От матимеш дітей, тоді ти збагнеш, тоді ти все збагнеш. Коли ти готовий до них небо прихилити, а вони тобі — ніж у серце. Та досить! Досить терпіння моє випробовувати, що ти за людина така. Я у латаних-перелатаних штанях і з обідраними в кров руками увійшов в аудиторію, а перед тобою відчиняються усі двері — ворухни лише пальцем. Іди зараз же...

С е р г і й. Не піду!

Т а т о. Не підеш?

С е р г і й. Не потрібна мені ваша брехлива медаль.

Тато. Замовкни! (Дає йому ляпаса і сам лякається.)

Важка пауза.

Сергій (поволі). Ах, так? Ну, ти ще пошкодуєш! Ви ще пошкодуєте! Ти!.. Ти!.. (Вибігає з кімнати.) Т а т о (з болем). Серьожо! Серьожо!

Грюкають вхідні двері.

Серьожо... (Сідає на краєчок дивана, обхопивши голову руками.)

Темрява.

Тато замислено ходить по кімнаті. На відкидній кришці бару пляшка, чарка.

Заходить Мама.

Мама. Здрастуй, Колю.

Тато мовчки киває у відповідь.

Ти не в гуморі? У тебе неприємності? Чи не на мене ти сердишся? Я до кравчині забігла після роботи.

Тато. Ні, не на тебе. В мене була розмова з Сергієм. Він звідкись узнав про цю нашу авантюру.

Мама (одразу розуміє, про що мова. Вороже). Яку авантюру?

Т а т о. З медаллю. Ми завелись, я його вдарив...

Мама. Та-ак... Знайшов метод. "Ушинський".

Т а т о. І мені здається, завтра він хоче завалити іспит. Ну, не завалити, а хоче сам себе зрізати: на три, на чотири — яка різниця! Він не хоче медалі.

Мама. Боже мій! А де він? (Кидається в кімнату сина.)

Тато. Він пішов. (Похмуро жартує.) Сподіваюсь, не назавжди.

М а м а. Як пішов? Куди пішов?

Тато. Звідки я знаю. Вони що, кажуть, куди вони йдуть?

Мама. Боже мій! Що ж це буде? Завтра останній іспит, і саме тепер тобі треба було його вдарити. Це твоя вічна нестриманість, це невміння гримати себе в руках. Я знала, що коли-небудь воно чим-небудь скінчиться. Ще коли я з тобою зустрічалась. Я звернула увагу, який жахливий у тебе характер. Ще тоді я замислювалась, чи варто мені виходити за тебе заміж. І саме через твій нестерпний характер. Ти був такий похмурий, понурий, дратівливий...

Тато. Однак вагалася ти недовго.

М а м а. В мене були на те свої причини.

Тато (нестримано). Які ще причини? У мене були гроші? Я був заввідділом, як тепер? У мене була машина? Які в тебе були свої причини?

М а м а. Я тебе кохала.

Тато (спохвачується). А, ну так. Звісно. Пробач.

М а м а. Я народилася в евакуації, важких часів майже не пам'ятаю. Пам'ятаю День Перемоги — всі плакали, і я, дурненька, плакала, бо думала — скоїлась біда, а то був найсвітліший день у нашому житті. У мене був тато... А ти з мамою у війну лишився тут, і коли ти розповідав мені, як ночами крав буряки, а по полю стріляли з автоматів німці і пускали ракети — просто так, я теж плакала... Навіть коли з тобою познайомилась, ти був іще такий виснажений, з такою тугою у напівголодних очах, і я думала: "Боже мій! Що я можу зробити, щоб він забув, назавжди забув ті прокляті роки?" А потім з'явився Сергійко. Такий маленький, рожевенький... Ми вже тоді жили добре... І ти простоював над ним цілі години і дивився, як він спить. І я пишалася тобою. Ти так для нас старався. І працював, і вчився. А потім стало зовсім добре.

Т а т о. От тільки ти захворіла.

Мама. Так, і виявилося, що Серьожа буде єдиною нашою дитиною. (Змахнула сльозу.) Але ми жили дружно...

Т а т о. А ти знаєш, сьогодні Сергій запитав, чи чесна я людина.

Мама. Ну, звичайно, Колю. Чесна і хороша...

Тато. Хіба ти можеш сказати щось інше?

Мама. Тобто?

Т а т о. А от тоді, пригадуєш, коли я був на останньому курсі і вже писав диплом, коли мене викликав декан...

М а м а. Не треба, Колю...

Т а т о. Я часто згадую той випадок.

М а м а. Не треба... Від цього багато що залежало. Як ти міг не погодитись? І... у тебе ж були ми. Адже ти про нас думав у першу чергу. Подумаєш — іще один підпис. Він усе одно нічого не змінив би. Постав ти його, не постав...

Тато. Але ж я поставив.

Мама. Багато хто поставив.

Т а т о. Так, одвертались і підписувались.

М а м а. Ну прошу тебе...

Тато (наливає собі чарку. П'є). А як я квартиру отримував, пам'ятаєш? Оцю.

Мама. Знов ти за своє?

Тато. Тоді вже нічого над нами не висіло. В кутку не тулилися. Ну, пожили б іще рік-два у старій. У нас був дах над головою. А у Мельникова!..

Мама. Дали ж йому квартиру. Зразу після тебе і дали.

Тато. Випадково. Не повинні були.

М а м а. Та облиш ти минуле перетрушувати.

Т а т о. А я і не перетрушую. Воно саме ось тут ворушиться. (Підносить руку до грудей) Борсається. Неспокійно йому, минулому.

Мама. Припини! Я пам'ятаю все незгірш за тебе. (Лагідніше.) І розумію...

Тато. Розумієш? А тоді ти розуміла?

Мама (стомлено). Перестань ти себе гризти, Миколо. Старого не повернеш.

Тато. Оце й погано. Оце й найгірше. Тому що лише з роками починаєш по-справжньому розуміти, де ти схибив, де оступився, де совісті своїй рота затиснув. А вона живуча, совість. Вона вовтузиться. Борсається. Голос подає. Я, власне, і тоді розумів. Гадав — перемелеться. Не перемололось. І жорна витупились. Пізно. Зразу слід було по життю, мов по струночці, йти. Щоб ані кроку вбік. (Підходить до бару, наповнює чарку.)

Мама. Може, вистачить тобі, Колю?

Тато. Може. (Випиває.)

Заходить Бабуся. Зразу уловлює напруженість у сім'ї.

Бабуся. Щось скоїлося?

Мама. Так, можете нас привітати. Ваш онук відмовляється від медалі.

Здивування на Бабусиному обличчі.

Я, каже, дуже чесний, і медаль мені ваша не потрібна.

Бабуся (раптом усміхається, тоді починає тихенько сміятись). От так Серьожка!

Мама. Що? Що в цьому смішного? Ви розумієте, що це означає?

Сміється Бабуся.

Ні, це просто жахливо. Це ж ваш онук. Про нього ж мова!

Б а б у с я. Я розумію.

Мама. Стільки сил, стільки енергії, нервів — усе шкереберть. Ні, я тут збожеволію. Я з вами збожеволію. Син тікає з дому, батько (киває на Тата) мордує себе якимись безглуздими, нікому не потрібними проблемами столітньої давності, рідна бабуся регоче, коли треба ридати, битись головою об стіну, кричати ґвалт! Боже мій! Повіситися можна! Де телефон психіатричної лікарні? Нехай краще мене одвезуть

туди відразу, доки не стався нервовий приступ. Дайте мені телефон лікарні! Заберіть мене звідси, бо я за себе не відповідаю!

Бабуся (до батька). І що ж ти йому відповів?

Т а т о (кволо посміхаючись). Я відповів: правильно, синку. Не потрібні нам подачки. Адже ми з тобою мужчини. У нас в роду були тільки чесні люди, і ми з тобою в ці ігри не граємо.

Бабуся (підходить до сина, притискає до себе його голову, злегка гладить по волоссю). Впізнаю тебе, Миколко. Ти завжди був у мене добрим. Пригадуєш, у сорок шостому ти прийшов додому і кажеш: "Мамо, а я знайшов хлібні картки". А я питаю: "А де вони?" А ти: "Я їх дівчинці віддав. Вона сиділа просто на землі, боса, і очі в неї були сумні-сумні".

Тато (дивуючись). Так, правильно.

Б а б у с я. І примуси всім сусідам лагодив задурно, пам'ятаєш?

Т а т о. Пам'ятаю.

Бабуся. Хороший був у мене хлопчик. Мене жалів, сестричок...

М а м а. А сина свого він пожалів? А дружину пожалів? Навіщо ж тоді було все починати? Я ж надіялась... Ночей не сплю. Це ж моє єдине дитя... (З новою енергією.) А школа! От піди, піди зараз після всього і скажи, що твоєму синові медаль не потрібна. Хай він вступає, як усі — штовхається у чергах, складає двадцять іспитів. Нехай мучиться. Нехай йому ставлять четвірки. Тебе це не стосується. Зате ти заспокоїш свою совість, що оце невідомо з якого дива продерла очі. Дитина два місяці як проклята сидить під замком у себе в кімнаті, зубрить, гасає по репетиторах. Вона забула, коли була в кіно. Музику нема коли послухати, магнітофон уже заіржавів. Як каторжний гне спину над

підручниками, мов галерник якийсь, а тобі на все — тьху! А про Клавдію Миколаївну ти подумав? її ти пожалів? Ця жінка зробила все для нашої сім'ї, а ми? Наплюємо їй в душу? "Ні, Клавдіє Миколаївно, не потрібна нам ваша медалька". Завтра останній іспит. Де вона візьме відмінника?

Дзвонить телефон.

Тато (бере трубку). Алло! Добридень, Клавдіє Миколаївно!

Мама вся наструнчується, дивиться на Тата.

(З болем, спинивши погляд на Мамі.) Що ви зі мною зробили?

Мама у нестямі. Вона й не приховує цього. Розпачливими жестами, мімікою, сповненою відчаю, благає чоловіка не продовжувати у тому ж тоні. Тато не витримує. Знову зсутулюється, розправлені було плечі його опадають. Голос тремтить.

Ні! Ні, це я не вам, пробачте. Слухаю вас, Клавдіс Миколаївно...

Гасне світло.

Усе там же і все ті ж. Чекають. Нервують. Тато сидить. Мама ходить по кімнаті. Бабуся намагається читати газету, але не їй погано вдасться.

Бабуся. Тихше! Ліфт!

Усі прислухаються.

Не в нас.

Мама. Початок дванадцятої!

Б а б у с я. Ну, він, траплялося, приходив і значно пізніше.

Мама. Так, але не перед останнім іспитом. Боже мій! Де він пропадає? (До Бабусі.) Я дивуюсь вашому спокою.

Бабуся стенає плечима, знов утуплює очі в газету.

Усе починалося так добре. (До Батька.) Що ти за мужчина! Ні, щоб хоч раз у житті наполягти на своїй батьківській волі. Та затримати його, врешті-решт!

Бабуся. Ліфт!

Знов усі прислухаються.

У нас.

Тато поривається підвестись, але стримується. Мати кидається до дверей, зупиняється, повертає назад. Усі дивляться в коридор. Чути, як порпаються із замком. Надто довго.

Мама. Що т-таке!

Зрештою двері відчиняються. Непевними кроками входить Сергій. Він напідпитку.

Сергій. А-а! Великий збір! Очікування блудного сина! Родинне вогнище. Вечір коло каміна. Приємно сидіти коло вікна й дивитись, як згасає день.

Б а б у ся. Що це на тебе найшло?

Мама (нажахано). Та він же п'яний!

С е р г і й. Не п'яний, а напідпитку. Приємно, знаєте, перед сном перехилити чарочку-другу.

Бабуся. Дивлячись на тебе, неважко припустити, що ти мав справу із стаканами.

Сергій. Бабунечко, ти — чудо. Дай-но я тебе поцілую! (Нахиляється до Бабусі, не втримується на ногах і падає на диван.) Ой! (Тут же підхоплюється.)

М а м а. Та він же п'яний, як чіп, Колю! (До Сергія.) Де ти пив?

Мовчки сидить Тато

С е р г і й. А я познайомився з одним морячком. Між іншим, він мене кликав із собою, коли я не поступлю. Мама. Боже мій!

Сергій. Будемо ловити рибу в океані.

Мама. Де? Де ти будеш ловити рибу? В якому океані? Там же зараз кругом нафта. Одна нафта і покидьки. Яка риба? Вона ж уся позадихалась.

С е р г і й. А ми з Валериком знайдемо галявку.

М а м а. Це з отим аферистом?

Сергій (гордо). Ти не маєш права взивати моїх друзів.

Мама. Друзів! Якийсь пройдисвіт, котрого він бачить уперше в житті... Де ти взяв гроші?

С е р г і й. А в мене були... Ти мені дала. Так ми скинулись. Валерик мав двадцять сім копійок, він витратився на подарунки родичам. У нього тут родичі.

Бабуся. Горілку пив?

С е р г і й. У вині, у вині, бабуню, істину шукав. У винищі. У чорнилі. А ще, знаєте, хороше слово — шмурдяк. Це кріплене. Горілку тільки до семи продають. На коньяк не вистачило. Шампанським не нап'єшся. То ми по шмурдяку вдарили натщесерце. У нас... (Гикає.) Закусити не знайдеться? (Спиняє погляд на пляшці.) А може, ще по чарочці, га? З улюбленим сином? З надією вашою. Я ж маю бути кращим од вас. Розумнішим. Пити маю більше. (Враз плаксиво.) Ну чого ви на мене так дивитесь? Не подобаюся? (Махає рукою.) А! Яка різниця!

Мама. Кошмар!

Сергій. Кошмар... Знайоме слово. Схоже на "Клош-мерль". До речі, ви читали? Рекомендую. (Натикається на столик.) Пардон.

Мама. Боже мій! Узавтра іспит. Що буде? Він же лика не в'яже.

Сергій. В'яжу. В'яжу лика... Лико. Навіть дуже. О, бабусю, я давно хотів тебе попросити. Навчи мене в'язати. Кажуть — заспокоює. А мені треба бути спокійним. У мене завтра відповідальний іспит. (Співає.) "Бабушка, отложи ты вязанье, заведи старый свой граммофон..." Ні, танцювати не будемо. Пізно. Вам не здається, що вже пізно? Батькам час спати.

Мама (кричить). Уранці ж іспит! Як ти смів насмоктатися?

С е р г і й. Це все від неправильного виховання.

Сплескує руками Мама.

(До Мами.) Бачиш, навіть у цей критичний момент тебе обурює не сам факт, а те, що я насмоктався перед іспитом. А якщо подумати — при чому тут іспит? І чи варто непокоїтись? Ви ж усе продумали і все влаштували. Навіть якщо у такому стані я з'явлюсь узавтра на іспит, мені поставлять п'ятірку. Адже правда?.. (Грайливо.) Ма-моч-ко! А з поведінки мені не знизять, якщо я так з'явлюся, га?

Мама. Вгамуй його, вгамуй його, Колю!

С е р г і й. Ну от. Усе "Коля" та "Коля". Як що — зразу "Коля". А авторитет матері як основоположного начала? Я не дуже розумно висловлюю свої думки? Тепер усі дуже розумні. Куди не кинь — самі вундеркінди. В кого не плюнь — у генія влучиш. Я не занадто брутальний? І от ці генії, вони дуже розумні, вони затикають за пояс електронно-обчислювальні машини, вони примушують червоніти своїх учителів і завдають сорому викладачам у вузах, вони ловлять на невігластві власних батьків і з трьох років обігрують усіх підряд у шахи; їх учать усього, усього-усього: англійської, музики, тенісу, балету, карате, фігурного катання; вони пишуть вірші, малюють, співають, чорт його знає, чого вони ще не роблять; до них ходять викладачі, які непритомніють, коли ти береш виделку у праву руку... Але цих геніїв не учать зовсім маленькій штучці, їх не вчать порядності. У шкільній програмі немає. У вузівській теж. Я цікавився. То що ж робити? Обходитись без неї. Але! Відкриваю маленький секрет. При цьому слід, навіть необхідно, говорити, що ти порядна людина. Цьому поки що вірять на слово. Атестат від тебе вимагають, диплом — покажіть, будь ласка, паспорт — пред'явіть, громадянине, а порядність... Отож-бо воно і є! Дякую за увагу. (Похитнувся.)

Зойкає Мама. Тато підхоплює сина, і так удвох вони зникають у кімнаті Сергія. Гасне світло. Ті ж декорації, ті ж люди. Здається, шо вони так і не розходилися з учорашнього вечора.

Б а б у с я. Не дзвонить.

М а м а. Не дзвонить.

Підняв голову, мовби хотів щось сказати Тато, передумав.

Хоч би все було добре.

Бабуся. Вже дванадцята година.

М а м а. Ну чому він не дзвонить? Бабуся. Певно, не склав іще.

Мама. Скільки ж можна! Я говорила по телефону з Клав-дією Миколаївною. Вона пообіцяла сама прийти на іспит. Невже щось сталося? Хоч би подзвонив, сказав, що ще не складав.

Бабуся (іронічно). Він зараз тільки про нас і думає.

Мама. Що їм наші нерви!

Лунає телефонний дзвінок.

(Хапає трубку.) Алло?.. Та ні, Господи! Ні, кажу. Ви помилились номером. (Роздратовано кладе трубку.) Саме зараз він із своїм ательє! Коли ж це скінчиться? Може, мені подзвонити у школу? (Ступає до телефону.)

Тато (різко). Ні! (Відхідливо.) Зачекай ще.

Мама. Так, мабуть, незручно. (Зиркає на наручний годинник.) П'ять хвилин на першу. Коли ж?

Телефонний дзвінок. Усі напружено дивляться на апарат. Мама у замішанні несміливо ступає до телефону, зупиняється.

Тато (хоче підійти сам, але теж завмирає, не наважується). Ну, чого ж ти?

Мама (кидається до телефону, знімає трубку). Алло! Серьожо! Хлопчику мій! Нарешті! Привіт-привіт! Що?! Боже мій! Яка синичка? Яка синичка, Серьоженько? Що ти отримав? Що ти отримав, Серьожо?

Подалися вперед, дивляться на неї Бабуся і Тато.

(Повільно опускає руку з трубкою.) Він сказав: "Привіт, синичко! Привіт..."

Гасне світло.

Завіса